

Karolina Pawlak, Katarzyna Kita

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

e-mail: pawlak@up.poznan.pl; katarzyna.kita@up.poznan.pl

ROLA KRAJÓW UE I USA W ŚWIATOWYM HANDLU ARTYKUŁAMI ROLNO-ŻYWNOŚCIOWYMI¹

ROLE OF THE EU COUNTRIES AND THE US IN THE WORLD TRADE IN AGRI-FOOD PRODUCTS

DOI: 10.15611/pn.2017.498.22

JEL Classification: F10, F14, Q17

Streszczenie: Celem artykułu jest zbadanie zmian znaczenia państw UE i USA w światowym handlu artykułami rolno-żywnościowymi w latach 1995-2015. W badaniach wykorzystano dane pochodzące z zasobów Konferencji Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju. Analizie poddano wartość, saldo i dynamikę obrotów oraz udziały badanych krajów w światowym handlu rolno-żywnościowym ogółem i według grup asortymentowych wyodrębnionych według Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Handlu (SITC). Z przeprowadzonych analiz wynika, że choć państwa UE i USA nadal odgrywają wiodącą rolę w międzynarodowym handlu artykułami rolno-żywnościowymi, realizując łącznie blisko 50% jego globalnej wartości, ich udziały w światowym wolumenie obrotów zmniejszyły się, odpowiednio o 10 p.p. po stronie eksportu i ponad 7 p.p. w imporcie. W latach 1995-2015 istotnemu osłabieniu uległa pozycja UE w międzynarodowej wymianie artykułów pochodzenia zwierzęcego oraz rola USA jako eksportera zbóż i przetworów zbożowych oraz nasion i owoców oleistych.

Słowa kluczowe: artykuły rolno-żywnościowe, eksport, import, kraje UE, USA, handel światowy.

Summary: The aim of the paper is to examine the changes in the importance of the EU countries and the US in the world trade in agri-food products in 1995-2015. The research was based on data of the UNCTAD. The values and dynamics of trade, as well as the shares of the selected countries in the world agri-food trade according to the Standard International Trade Classification (SITC) were analysed. It was proved that the EU countries and the US still play a leading role in international trade in agri-food products, but over the last twenty years their shares in the structure of agri-food export and import decreased by 10 p.p. and more than 7 p.p., respectively. Finally, in 2015 their share in the total value of turnover reached nearly 50%. Between 1995 and 2015 the EU position in the international trade in animal origin

¹ Artykuł współfinansowany przez Narodowe Centrum Nauki ze środków na naukę w ramach projektu badawczego z zakresu badań podstawowych OPUS nr 2015/17/B/HS4/00262, pt. „Polski sektor rolno-żywnościowy w warunkach implementacji Umowy o Transatlantyckim Partnerstwie Handlowym i Inwestycyjnym (TTIP)”.

products was significantly weakened. The same applies to the role of the US as an exporter of cereals and preparations of cereals, as well as oil seeds and oleaginous fruits.

Keywords: agri-food products, export, import, EU countries, US, world trade.

1. Wstęp

Zmiany w układzie sił gospodarczych mają zasadniczy wpływ na rozwój współpracy międzynarodowej i zasady funkcjonowania gospodarki światowej. Jeśli u podstaw tego układu znajduje się jedno centrum, dominujące pod względem potencjału gospodarczego i posiadające przewagi konkurencyjne, mamy do czynienia z rozwojem multilateralnego systemu gospodarki światowej, jeśli natomiast takich centrów jest kilka, przeważają tendencje do regionalizacji gospodarki [Mucha-Leszko, Kąkol 2010]. Wolumen i struktura współczesnego handlu światowego, w tym także rolno-spożywczego, jest wypadkową dwóch przeciwstawnych, ale wyraźnie ząębających się tendencji: multilateralizmu i regionalizmu [Pawlak 2013].

Głównymi ośrodkami w gospodarce światowej i uczestnikami handlu międzynarodowego są kraje UE i USA, jednak ich pozycja gospodarcza w końcu pierwszej dekady XXI w. uległa osłabieniu. W 2015 roku w porównaniu z rokiem 1995 zaangażowanie badanych gospodarek w generowanie realnego PKB na świecie obniżyło się o ponad 8 punktów procentowych, a udział w globalnym eksporcie zmniejszył o 12 punktów procentowych, osiągając odpowiednio 52% i 42% [UNCTAD 2017]. Przyczyną osłabienia pozycji UE i USA w światowej produkcji i wymianie handlowej był globalny kryzys gospodarczy w latach 2007-2009, który doprowadził do załamania handlu międzynarodowego i ograniczenia aktywności gospodarczej [Czarny, Śledziwska 2012], a także jednoczesny dynamiczny wzrost gospodarczy niektórych państw słabiej rozwiniętych, w tym krajów BRICS [Czarny i in. 2014], a zwłaszcza Chin².

Szczególnym przedmiotem światowej wymiany handlowej są produkty rolno-żywnościowe. Z uwagi na regionalnie odmienne warunki przyrodniczo-klimatyczne i glebowe oraz różnicę potencjałów produkcyjnych, niekorelującą z liczbą ludności zamieszkującej poszczególne regiony świata, większość gospodarek nie jest w stanie w pełni zaspokoić potrzeb żywnościowych własnego społeczeństwa bez udziału w handlu międzynarodowym (por. [Wojciechowski 1994]). Z jednej strony, pojawia się potrzeba zagospodarowywania trwałych nadwyżek produkcyjnych³, a z drugiej – pokrywania niedoborów żywności w państwach niezdolnych do wytwarzania jej

² Szerzej na ten temat zob. m.in. [Wang 2003; Feenstra, Shang-Jin (red.) 2010; Paul 2016].

³ Nadwyżki te pochodzą głównie z trzech źródeł, tj.: z krajów o najkorzystniejszych warunkach przyrodniczych i ekonomicznych dla rozwoju rolnictwa, do których najczęściej zalicza się USA, Australię i Nową Zelandię, z pozostałych krajów wysoko rozwiniętych, które w znacznym stopniu subsydują swoje rolnictwo, a zwłaszcza produkcję przeznaczoną na eksport, oraz z krajów słabo rozwi-

w ilościach adekwatnych do zgłaszanych potrzeb. W związku z powyższym można stwierdzić, że gospodarowanie żywnością nie ma charakteru autarkicznego, a wymiana żywności pomiędzy poszczególnymi krajami i regionami świata jest koniecznością.

UE i USA są największymi uczestnikami światowego handlu produktami rolno-żywnościowymi. W artykule podjęto rozważania zmierzające do ustalenia, czy obserwowane w ostatnich dwóch dekadach zmiany zaangażowania badanych krajów w wymianę towarową ogółem dotyczyły również sektora rolno-spożywczego. Stąd celem artykułu jest zbadanie zmian znaczenia państw UE i USA w światowym handlu artykułami rolno-żywnościowymi w latach 1995-2015.

2. Materiał i metody badań

W badaniach wykorzystano dane pochodzące z zasobów Konferencji Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju (*United Nations Conference on Trade and Development* – UNCTAD). Zastosowano metodę analizy opisowej wspartą tabelaryczną prezentacją danych, metodę analogii i porównań oraz metodę wnioskowania dedukcyjnego.

Analizie poddano wartość, saldo obrotów i tempo wzrostu wymiany handlowej oraz udziały badanych krajów w światowym handlu rolno-żywnościowym. Analizę wykonano w ujęciu ogółem oraz w przekroju asortymentowym, dla grup produktów mających największe znaczenie w strukturze wymiany handlowej badanych krajów, wyłonionych według Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Handlu (SITC).

3. Wartość obrotów i udziały UE i USA w światowym handlu rolno-żywnościowym

W latach 1995-2015 wraz z postępującymi procesami globalizacji gospodarki światowej i regionalnej integracji gospodarczej obserwowano zjawisko nasilania współzależności handlowych i dynamiczny rozwój światowych obrotów rolno-żywnościowych. Zarówno wartość eksportu, jak i importu produktów rolno-spożywczych wzrosła w tym czasie około trzykrotnie, osiągając w latach 2013-2015 średnio ponad 1,4 bln USD rocznie, co stanowiło około 8% globalnych obrotów towarowych (tab. 1 i 2). Największym światowym eksporterem artykułów rolno-żywnościowych były państwa UE, które w połowie drugiej dekady XXI w. realizowały około 39% globalnego eksportu, uzyskując z tego tytułu przychody rzędu 553 mld USD rocznie (w latach 2013-2015). Należy jednak zauważyć, że obroty z krajami spoza UE (przeciętnie 146 mld USD rocznie w latach 2013-2015) stanowiły nieco ponad ¼ całości eksportu rolno-spożywczego tej grupy państw, zapewniając im już tylko niewiele ponad 10-procentowy i porównywalny z osiąganym przez USA udział w eksporcie

niętych, dla których eksport produktów rolnych jest warunkiem *sine qua non* realizacji importu dóbr o charakterze przemysłowym [Przygodzka 2006].

Tabela 1. Wartość obrotów handlowych artykułami rolno-żywnościowymi krajów UE, USA i na świecie w latach 1995-2015 (wartości średnie, mld USD)

Wyszczególnienie	1995- -1997	1998- -2000	2001- -2003	2004- -2006	2007- -2009	2010- -2012	2013-2015	
	mld USD							1995- -1997 =100
Eksport								
UE ogółem	212,1	199,5	215,2	313,9	438,4	506,5	552,9	260,7
UE – kraje trzecie	68,3	53,9	51,5	70,4	97,5	126,7	145,8	213,6
USA	60,6	53,6	55,2	63,5	99,3	127,4	141,5	233,4
Świat	475,9	446,3	486,7	689,9	1012,7	1293,2	1432,8	301,1
Import								
UE ogółem	218,7	207,4	228,5	330,3	459,6	506,7	539,7	246,8
UE – kraje trzecie	84,4	71,0	71,4	99,6	140,7	156,3	164,0	194,3
USA	40,6	48,7	56,0	73,3	90,0	109,5	130,2	320,6
Świat	487,3	471,6	517,3	725,8	1046,4	1310,9	1435,0	294,5
Saldo								
UE ogółem	-6,6	-7,9	-13,4	-16,3	-21,2	-0,3	13,3	x
UE – kraje trzecie	-16,1	-17,1	-20,0	-29,2	-43,1	-29,6	-18,2	x
USA	20,0	4,9	-0,7	-9,8	9,4	17,9	11,2	x
Świat	-11,5	-25,4	-30,6	-35,9	-33,8	-17,6	-2,2	x

Źródło: [UNCTAD 2017], obliczenia własne.

Tabela 2. Udziały obrotów artykułami rolno-żywnościowymi w handlu towarowym ogółem krajów UE, USA i na świecie w latach 1995-2015 (wartości średnie, %)

Wyszczególnienie	1995- -1997	1998- -2000	2001- -2003	2004- -2006	2007- -2009	2010- -2012	2013- -2015
Udział w eksporcie towarowym ogółem							
UE ogółem	9,6	8,5	8,0	7,6	8,3	8,9	9,4
UE – kraje trzecie	8,0	6,8	5,9	5,4	5,6	6,1	6,6
USA	9,6	7,5	7,7	6,9	8,5	8,9	9,0
Świat	8,9	7,7	7,3	6,5	7,1	7,5	7,9
Udział w imporcie towarowym ogółem							
UE ogółem	10,2	8,8	8,4	7,8	8,3	8,7	9,5
UE – kraje trzecie	9,7	7,9	7,1	6,1	6,3	6,3	6,9
USA	4,9	4,5	4,6	4,2	4,7	5,0	5,5
Świat	9,0	7,9	7,5	6,7	7,3	7,5	7,9

Źródło: [UNCTAD 2017], obliczenia własne.

światowym⁴ (tab. 3). Wywóz produktów rolno-żywnościowych na poziomie około 141 mld USD rocznie zapewniał USA pozycję drugiego największego na świecie eksportera tej grupy asortymentowej. Co istotne, notowane w latach 1995-2015 wolniejsze niż średnio w skali świata tempo wzrostu wartości wywozu artykułów rolno-spożywczych z krajów UE i USA skutkowało zmniejszeniem udziału analizowanych państw w eksporcie globalnym, odpowiednio o 6 i około 3 punktów procentowych (tab. 1 i 3). Warto przy tym podkreślić, że zmniejszenie łącznego udziału badanych krajów w światowym eksporcie rolnym było mniejsze niż w eksporcie towarowym ogółem (o 3 punkty procentowe).

Tabela 3. Udziały krajów UE i USA w światowym handlu artykułami rolno-żywnościowymi w latach 1995-2015 (wartości średnie, %)

Wyszczególnienie	1995- -1997	1998- -2000	2001- -2003	2004- -2006	2007- -2009	2010- -2012	2013- -2015
Udział w światowym eksporcie artykułów rolno-żywnościowych							
UE ogółem	44,6	44,7	44,2	45,5	43,3	39,2	38,6
UE – kraje trzecie	14,3	12,1	10,6	10,2	9,6	9,8	10,2
USA	12,7	12,0	11,3	9,2	9,8	9,8	9,9
Świat	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Udział w światowym imporcie artykułów rolno-żywnościowych							
UE ogółem	44,9	44,0	44,2	45,5	43,9	38,7	37,6
UE – kraje trzecie	17,3	15,0	13,8	13,7	13,4	11,9	11,4
USA	8,3	10,3	10,8	10,1	8,6	8,4	9,1
Świat	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: [UNCTAD 2017], obliczenia własne.

Zarówno w państwach UE, jak i USA zagraniczna sprzedaż produktów rolno-spożywczych generowała jednak coraz mniejszą część przychodów eksportowych ogółem. W latach 1995-1997 oraz 2013-2015 wywóz żywności na rynki pozaunijne przysparzał krajom UE odpowiednio 8% i 6,6% całkowitych wpływów z tytułu eksportu. Znaczenie omawianej grupy produktów w strukturze eksportu towarowego USA było nieco większe. W latach 2013-2015 wynosiło 9% w porównaniu z 9,6%

⁴ Wysoki udział wymiany wewnątrzspółnotowej w eksporcie rolnym UE determinowany jest głównie bliskością geograficzną państw UE i brakiem barier handlowych we wzajemnych obrotach. Poza tym duże znaczenie w kształtowaniu takiego wzorca wymiany ma podobieństwo zwyczajów żywieniowych oraz systemów marketingu żywności [Reed 2001]. Wśród czynników stymulujących rozwój eksportu na rynki pozaunijne można z kolei wymienić wysoki przyrost naturalny i rosnący poziom konsumpcji *per capita* w krajach rozwijających się i nowo uprzemysłowionych, w których często, głównie z racji ograniczoności zasobów podstawowych czynników wytwórczych, takich jak ziemia, woda czy energia, oraz niedostatków infrastrukturalnych, wzrost krajowej produkcji żywności nie nadąża za wzrostem popytu na nią [Witzke i in. 2008; Witzke, Noleppa 2009].

w połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. (tab. 2) oraz niemal 25% w roku 1965 [Sumner 1995]. Zmniejszenie udziału artykułów rolno-żywnościowych w strukturze eksportu analizowanych państw było skutkiem większej dynamiki wzrostu światowego eksportu wyrobów przemysłowych i usług niż produktów rolnych, determinowanej m.in. przez niższą dochodową elastyczność popytu na żywność niż towary przemysłowe w krajach wyżej rozwiniętych.

W latach 1995-2015 zmniejszyło się również znaczenie państw UE w globalnym imporcie artykułów rolno-spożywczych. W latach 1995-1997 wartość przywozu tej grupy asortymentowej do krajów UE, wynosząca średniorocznie 219 mld USD, stanowiła niemal 45% światowego wolumenu importu (tab. 1 i 3). W okresie 2013-2015, mimo blisko dwuipółkrotnego wzrostu wartości przywozu w sensie bezwzględnym, udział państw UE w imporcie globalnym zmniejszył się o prawie 7,5 punktu procentowego, biorąc pod uwagę obroty ze wszystkimi krajami, i o niemal 6 punktów procentowych wyłączając handel wewnątrzspółnotowy⁵. Ponad trzykrotnie i bardziej dynamicznie niż przeciętnie w skali świata zwiększyła się w latach 1995-2015 wartość importu produktów rolno-żywnościowych do USA. W okresie 2013-2015 przywóz żywności na rynek amerykański absorbował ponad 130 mld USD rocznie, co odpowiadało około 9% importu globalnego. W przeciwieństwie do krajów UE odsetek ten był o 0,7 punktu procentowego większy niż w latach 1995-1997. Na uwagę zasługuje fakt, że mimo większej dynamiki wzrostu importu niż eksportu, pomijając lata 2001-2006, USA utrzymały pozycję eksportera netto artykułów rolno-spożywczych, natomiast państwa UE w relacjach z krajami trzecimi osiągały stały i do 2009 roku pogłębiający się deficyt obrotów, będący rezultatem niezbędnego importu produktów wytwarzanych w innych strefach klimatycznych (tab. 1).

4. Struktura towarowa wymiany handlowej UE i USA wybranymi grupami produktów rolno-żywnościowych

Kraje UE i USA należą do największych światowych eksporterów mięsa i przetworów mięsnych, produktów mleczarskich, zbóż i przetworów zbożowych, nasion i owoców oleistych oraz owoców i warzyw (tab. 4). W 2015 roku z państw UE pochodziło niemal 65% światowego eksportu artykułów mleczarskich, 45% eksportu produktów mięsnych i ponad 1/3 globalnego eksportu zbóż i artykułów ogrodnicych. Jeśli jednak za handel zagraniczny uznamy wyłącznie obroty z krajami trzecimi, udziały UE w światowym eksporcie wymienionych grup produktów zmniejszają się odpowiednio do 15,5%, 8%, 11,5% oraz 5,5% i z wyjątkiem artykułów mleczarskich są mniejsze niż udziały USA. W ostatnim badanym roku wywóz z USA mięsa i przetworów mięsnych, zbóż i produktów ich przerobu oraz owoców i warzyw

⁵ Podobnie jak w przypadku eksportu, około 70% importu kraje UE realizowały w ramach handlu wewnątrzspółnotowego.

Tabela 4. Wartość obrotów i udziały krajów UE i USA w światowym handlu wybranymi grupami produktów rolno-żywnościowych w 1995 i 2015 roku

Wyszczególnienie	Eksport			Udział w eksporcie światowym		Import			Udział w imporcie światowym		Saldo obrotów	
	1995	2015		1995	2015	1995	2015		1995	2015	1995	2015
	mln USD		1995 = 100	%		mln USD		1995 = 100	%		mln USD	
UE ogółem												
Mięso i przetwory mięsne	27 484	58 871	214,2	56,9	45,3	24 036	51 272	213,3	50,4	39,7	3 448	7 599
Produkty mleczarskie	26 268	50 554	192,5	80,7	63,8	20 187	37 849	187,5	63,7	48,3	6 082	12 705
Zboża i przetwory zbożowe	21 669	55 092	254,2	38,6	34,5	16 442	43 476	264,4	28,1	26,2	5 226	11 616
Nasiona i owoce oleistych	1 555	7 308	470,1	11,7	10,0	7 174	16 513	230,2	49,8	21,0	-5 620	-9 205
Owoce i warzywa	33 479	79 961	238,8	46,8	35,0	43 390	99 194	228,6	56,4	41,8	-9 911	-19 233
Ogółem	209 886	506 459	241,3	45,7	37,9	215 154	499 500	232,2	45,9	36,6	-5 269	6 959
UE – kraje trzecie												
Mięso i przetwory mięsne	5 741	10 308	179,6	11,9	7,9	5 815	7 232	124,4	12,2	5,6	-74	3 076
Produkty mleczarskie	8 576	12 255	142,9	26,4	15,5	2 775	849	30,6	8,8	1,1	5 801	11 406
Zboża i przetwory zbożowe	8 313	18 168	218,6	14,8	11,4	3 846	7 271	189,0	6,6	4,4	4 466	10 897
Nasiona i owoce oleistych	417	824	197,7	3,1	1,1	6 016	10 003	166,3	41,7	12,7	-5 599	-9 179
Owoce i warzywa	6 489	12 879	198,5	9,1	5,6	18 194	39 100	214,9	23,6	16,5	-11 705	-26 222
Ogółem	67 447	134 277	199,1	14,7	10,0	82 997	155 877	187,8	17,7	11,4	-15 550	-21 600
USA												
Mięso i przetwory mięsne	6 478	16 045	247,7	13,4	12,4	2 487	10 227	411,2	5,2	7,9	3 991	5 818
Produkty mleczarskie	796	4 633	582,0	2,4	5,8	661	2 259	341,9	2,1	2,9	135	23 73
Zboża i przetwory zbożowe	16 054	22 852	142,3	28,6	14,3	1 947	9 384	482,0	3,3	5,6	14 107	13 468
Nasiona i owoce oleistych	5 921	20 853	352,2	44,6	28,7	282	1 345	476,9	2,0	1,7	5 639	19 508
Owoce i warzywa	7 697	24 490	318,2	10,8	10,7	7 580	32 717	431,6	9,8	13,8	117	-8 226
Ogółem	58 808	133 144	226,4	12,8	10,0	36 843	134 912	366,2	7,9	9,9	21 965	-1 769

Źródło: [UNCTAD 2017], obliczenia własne.

stanowił 11-14% eksportu globalnego. Ponadto USA w blisko 30% partycypowały w światowym eksporcie nasion i owoców oleistych. Co jednak istotne, pomimo dynamicznego wzrostu bezwzględnej wartości wywozu, w minionych dwudziestu latach następowało systematyczne zmniejszenie znaczenia państw UE i USA jako dostawców wymienionych grup asortymentowych na rynek światowy⁶. W największym stopniu osłabieniu uległa pozycja UE w globalnym eksporcie artykułów mleczarskich oraz rola USA w światowym eksporcie zbóż i przetworów zbożowych oraz nasion i owoców oleistych.

Zmniejszenie zaangażowania krajów UE w globalną wymianę produktów rolno-żywnościowych obserwowano także po stronie importu. W sposób szczególnie ujawniło się ono w obrotach nasionami i owocami oleistych. Choć wartość przywozu tej grupy asortymentowej z państw trzecich zwiększyła się o ponad 65%, absorbując w 2015 roku 10 mld USD, udział krajów UE w światowym imporcie surowców oleistych zmniejszył się o 29 punktów procentowych, z 42% w 1995 roku do niespełna 13% w 2015 roku (tab. 4). W większym zakresie państwa UE uczestniczyły tylko w globalnym imporcie owoców i warzyw. W 2015 roku wartość przywozu tych artykułów z krajów trzecich przekraczała 39 mld USD i odpowiadała 16,5% importu światowego. Z uwagi na wysoki stopień samowystarczalności żywnościowej oraz dominację wymiany o charakterze wewnątrzspółnotowym, relatywnie niskie były udziały importu spoza UE w globalnych obrotach produktami pochodzenia zwierzęcego. O ile wydatki importowe ponoszone w 2015 roku na sprowadzane z rynków pozaunijnych artykuły mleczarskie oraz mięsne stanowiły odpowiednio nieco ponad 1% i około 5,5% światowej wartości ich importu, o tyle całkowita wartość przywozu tych grup produktów, uwzględniająca zarówno zakupy wewnątrz-, jak i pozaunijne, zapewniała UE prawie 50-procentowy udział w światowym imporcie wyrobów mleczarskich i 40-procentowy w przywozie mięsa i przetworów mięsnych.

Inaczej niż w przypadku państw UE, w latach 1995-2015 umacniała się pozycja USA jako importera artykułów rolno-spożywczych (tab. 4). Finalnie, w 2015 roku, w porównaniu z UE i jej powiązaniem handlowym z krajami trzecimi USA były większym importerem produktów zwierzęcych oraz zbóż i przetworów zbożowych, w mniejszym zakresie uczestnicząc w globalnym imporcie nasion i owoców oleistych oraz owoców i warzyw, które w USA są wytwarzane w ilościach nadwyżkowych i ze względu na posiadane przewagi kosztowo-cenowe tradycyjnie stanowią przedmiot eksportu. Choć jak już wspomniano, cechą charakterystyczną handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi USA w latach 1995-2015 było szybsze tempo wzrostu importu niż eksportu, kraj ten zachował status eksportera netto wszystkich analizowanych grup asortymentowych z wyjątkiem owoców i warzyw, notując przy tym istotną poprawę salda obrotów mięsem i przetworami mięsnymi, produktami mle-

⁶ Wyjątek stanowił wzrost o prawie 3,5 punktu procentowego udziału USA w światowym eksporcie produktów mleczarskich. W 2015 roku wartość wywozu tej grupy asortymentowej przekroczyła 4,6 mld USD i zapewniła USA prawie 6-procentowy udział w eksporcie globalnym (tab. 4).

czarskimi oraz nasionami i owocami oleistych. Poprawa wyniku bilansu handlowego towarzyszyła również rozwojowi wymiany artykułami pochodzenia zwierzęcego i zbożami w państwach UE, które jednocześnie występowały na rynku światowym w roli importera netto surowców oleistych oraz owoców i warzyw.

5. Zakończenie

W minionych dwóch dekadach obserwowano dynamiczny rozwój światowego handlu rolnego, z jednej strony pobudzanego przez rozwój infrastruktury transportowej i komunikacyjnej oraz systemów marketingu i dystrybucji żywności, a z drugiej – przez wzrost zamożności społeczeństwa i konwergencję modeli konsumpcji w krajach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego. Nie bez znaczenia dla wolumenu, ale przede wszystkim struktury geograficznej światowego handlu artykułami rolno-spożywczymi była też polityka handlowa realizowana przez kluczowe podmioty międzynarodowych rynków żywności, prowadząca do intensyfikacji i koncentracji obrotów w krajach wysoko rozwiniętych.

Największymi uczestnikami światowego handlu produktami rolno-spożywczymi są państwa UE i USA. W połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. UE i USA generowały łącznie około 60% globalnych obrotów żywnością. W ciągu dwudziestu lat zaangażowanie analizowanych gospodarek w międzynarodowy handel rolny zmniejszyło się jednak o około 9 punktów procentowych po stronie eksportu i ponad 13 punktów procentowych w imporcie. Istotnemu osłabieniu uległa przede wszystkim pozycja UE w międzynarodowej wymianie artykułów pochodzenia zwierzęcego oraz rola USA jako eksportera zbóż i przetworów zbożowych oraz nasion i owoców oleistych. Mimo to w 2015 roku z państw UE pochodziło niemal 65% światowego eksportu produktów mleczarskich, 45% eksportu artykułów mięsnych i ponad 1/3 globalnego eksportu zbóż i produktów ogrodnictwa⁷. USA posiadały natomiast blisko 30-procentowy udział w światowym eksporcie nasion i owoców oleistych.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że choć w globalnym handlu rolnym wiodącą rolę nadal odgrywają kraje wysoko rozwinięte, takie jak państwa UE i USA, coraz bardziej aktywnymi podmiotami stają się w nim kraje o niższym poziomie rozwoju gospodarczego. Remedium na słabnącą zdolność konkurowania państw UE i USA na rynku światowym wydaje się intensyfikacja wymiany bilateralnej, a w konsekwencji rosnąca współzależność gospodarek tych krajów, będąca wyraźnym przejawem zapoczątkowanej w latach siedemdziesiątych XX wieku tendencji do koncentracji światowych obrotów rolnych w grupie państw o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego. Szansy na wzmocnienie i ustabilizację

⁷ Biorąc pod uwagę łączną wartość obrotów handlowych UE: wewnątrzspółnotowych i z krajami trzecimi. Uwzględniając wyłącznie wartość wywozu na rynki pozaunijne, udziały krajów UE w globalnym eksporcie rolnym zmniejszają się i (pomijając artykuły mleczarskie) kształtują na poziomie niższym niż w USA.

zowanie pozycji krajów UE i USA w gospodarce światowej, w tym w handlu artykułami rolno-żywnościowymi, upatrywano w pogłębieniu więzi gospodarczych w ramach umowy o Transatlantyckim Partnerstwie Handlowym i Inwestycyjnym (TTIP). Choć w kontekście obecnej polityki handlowej administracji amerykańskiej szanse zawarcia potencjalnego porozumienia wydają się nikłe, wykonane dotychczas analizy symulacyjne skutków implementacji TTIP⁸ sugerują, że korzyści ekonomiczne w skali makro powinny skłaniać państwa UE i USA do zacieśnienia współpracy, nawet jeśli sprzeczności interesów ją niekiedy utrudniają (por. [Czarny, Menkes 2016]).

Z badań Fontagnégo, Gourдона i Jeana [2013] wynika, że liberalizacja wymiany handlowej pomiędzy UE i USA, przejawiająca się całkowitą eliminacją cel i 25-procentową redukcją barier pozataryfowych w handlu wszystkimi towarami i usługami, mogłaby spowodować odpowiednio ponad 10-procentowy oraz 7,5-procentowy wzrost eksportu ogółem z USA i UE (na rynki krajów trzecich). Jednocześnie można by oczekiwać około 12,5-procentowego zwiększenia wartości wywozu artykułów rolnych z USA i 7-procentowego z państw UE. Można przy tym zauważyć, że z racji aktualnie wyższego poziomu protekcji celnej rynku UE niż USA [Hagemeyer i in. 2016], a w konsekwencji silnego efektu kreacji handlu bilateralnego⁹, redukcja barier we wzajemnej wymianie UE-USA w większym stopniu mogłaby oddziaływać proeksportowo na gospodarkę USA, tym bardziej sprzyjając umacnianiu jej pozycji konkurencyjnej na rynku międzynarodowym.

Literatura

- Bureau J.-Ch., Disdier A.-C., Emlinger Ch., Felbermayr G., Fontagné L., Fouré J., Jean S., 2014, *Risks and opportunities for the EU agri-food sector in a possible EU-US trade agreement*, CEPII Research Report No. 2014-01, CEPII, Paris.
- Czarny E., Menkes J., 2016, *Globalne znaczenie Transatlantyckiego Partnerstwa w dziedzinie Handlu i Inwestycji (TTIP)*, [w:] Czarny E., Słok-Wódkowska M. (red.), *Partnerstwo Transatlantyckie. Wnioski dla Polski*, PWE, Warszawa.
- Czarny E., Menkes J., Śledziwska K., 2014, *Umowa o Partnerstwie Handlowo-Inwestycyjnym między Stanami Zjednoczonymi a Unią Europejską jako narzędzie międzynarodowej współpracy gospodarczej*, *International Business and Global Economy*, nr 33, s. 199-213.
- Czarny E., Śledziwska K., 2012, *Międzynarodowa współpraca gospodarcza w warunkach kryzysu*, PWE, Warszawa.
- Feenstra R.C., Shang-Jin W. (eds.), 2010, *China's Growing Role in World Trade*, University of Chicago Press, Chicago – London.
- Fontagné L., Gourdon J., Jean S., 2013, *Transatlantic Trade: Whither Partnership, Which Economic Consequences?*, CEPII Policy Brief No. 1, CEPII, Paris.
- Francois J., Manchin M., Norberg H., Pindyuk H., Tomberger P., 2013, *Reducing Trans-Atlantic Barriers to Trade and Investment*, CEPR, London.

⁸ Zob. m.in. [Fontagné i in. 2013; Francois i in. 2013; Bureau i in. 2014].

⁹ Potencjalne skutki implementacji TTIP dla rozwoju bilateralnego handlu rolno-spożywczego UE z USA rozważa m.in. Pawlak [2017].

- Hagemejer J., Michałek J.J., Pawlak K., 2016, *Ocena wpływu podpisania TTIP na polski sektor rolny i spożywczy*, [w:] Dunin-Wąsowicz M. (red.), *Analiza wpływu TTIP na wybrane sektory polskiej gospodarki*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Mucha-Leszko B., Kąkol M., 2010, *Pozycja i rola Unii Europejskiej w globalnym układzie sił gospodarczych*, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego, nr 31, s. 276-296.
- Paul S., 2016, *The rise of China: What, when, where and why?*, *The International Trade Journal*, vol. 30, no. 3, s. 207-222.
- Pawlak K., 2013, *Międzynarodowa zdolność konkurencyjna sektora rolno-spożywczego krajów Unii Europejskiej*, Rozprawy Naukowe nr 448, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań.
- Pawlak K., 2017, *Znaczenie wymiany bilateralnej w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi UE i USA*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie – Problemy rolnictwa światowego, t. 17 (XXXII), z. 2, s. 199-210.
- Przygodzka R., 2006, *Fiskalne instrumenty wspierania rozwoju rolnictwa – przyczyny stosowania, mechanizmy i skutki*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Reed M.R., 2001, *International Trade in Agricultural Products*, Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey.
- Sumner D.A., 1995, *Agricultural Trade Policy. Letting Markets Work*, The AEI Press, Washington D.C.
- UNCTAD, 2017, Data Center, <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx> (19.09.2017).
- Wang Z., 2003, *The impact of China's WTO accession on patterns of world trade*, *Journal of Policy Modeling*, vol. 25, no. 1, s. 1-41.
- Witzke H., Noleppa S., 2009, *EU agricultural production and trade: Can more efficiency prevent increasing 'land-grabbing' outside of Europe?*, Research Report of Agripol Network for Policy Advice, Humboldt-Universität zu Berlin, Landwirtschaftlich-Gärtnerische Fakultät, Berlin.
- Witzke H., Noleppa S., Szwarz G., 2008, *Global agricultural market trends and their impacts on European Union agriculture*, Working Paper No. 84, Department of Agricultural Economics, Humboldt University, Berlin.
- Wojciechowski H., 1994, *Międzynarodowy rynek produktów żywnościowych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.